

змагаўся з ворагамі і шпіёнамі, засланымі ў нашу краіну з-за мяжы. Пра гэта прыгадвае зямляк героя Н. Д. Зарыцкі, абаяраючыся на ўспаміны самога дзеда Талаша.

Аднак нядоўгім быў мірны час. На нашу краіну напалі нямецка-фашысцкія захопнікі. Абставіны па-трабавалі згуртавання ўсіх сіл для барацьбы з ворагам. Дзед Талаш выступаў перад землякамі, заклікаў іх да абароны Радзімы.

Зімой 1943-га партызанскім камандаваннем Васіль Ісакавіч быў камандзіраваны ў Маскву, у штаб партызанскага руху, які ўзначальваў Панцеляймон Панамарэнка. Дарэчы, там ён упершыню сустрэўся з Якубам Коласам. Пісьменнік, даведаўшыся аб прыездзе легендарнага партызана, сарваўся з Ташкента, дзе знаходзіўся ў эвакуацыі. У Маскве Васіль Талаш наведваў фабрыкі, заводы, дзяржаўныя ўстановы, ваенныя часці, сустрэкаўся з людзьмі розных прафесій, расказваў ім пра баявыя подзвігі беларускіх партызан. Выступаў перад ваярамі, якія адпраўляліся на фронт. У Маскве Васіль Ісакавіч праводзіў актыўную дзейнасць па забеспячэнні беларускіх партызан адзеннем, боепрыпасамі і прадуктамі.

Палескі селянін двойчы прыязджаў у Мінск на сустрэчу з Якубам Коласам. Дзед Талаш уважліва чытаў і перачытваў твор. Сярод герояў ён даведваўся таварышаў па зброі, нягледзячы на тое, што прозвішчы былі змененыя [2].

Не абмінула ўвагай вядомага партызана і газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». У № 97 за 1943 год яе супрацоўнікі змяшчаюць малюнак-партрэт героя. Мастак І. Ахрэмчык паказаў дзеда ўдумлівым, засяроджаным. Мужны твар патрыёта свеціцца рашучасцю і смеласцю. Пад партрэтам быў змешчаны верш вядомага рускага паэта А. Суркова «Дзед Талаш», напісаны яшчэ ў пачатку вайны: «*Тлеюць зоры над палямі / Пакідаюць зорны след / З партызанамі-сьнамі / У засадзе мужны дзед / Дзед Талаш не горбіць спіну / Промні свецяцца з-над броў / У бой за родную краіну / Кліча дзед сваіх сыноў*» [цыт. па: 1, с. 194].

Заклучэнне. Такім чынам, дзед Талаш — гэта актыўны ўдзельнік гістарычных падзей, суб'ект гісторыі. Але яго вобраз выступае таксама і як важны культурны сімвал, з'яўляецца часткай беларускага фальклору, захавана ў вусных аповедах і песнях, адлюстраваны ў творах мастацкай літаратуры. Васіль Ісакавіч Талаш служыць прыкладам для пакаленняў, уяўляючы сабой ідэал мужнасці, мудрасці, рашучасці, увасабляе моц духу беларускага народа, сувязь паміж мінулым і сучаснасцю. Яго постаць не губляе значнасці як крыніца натхнення для беларусаў у іх змаганні за свабоду айчыны і чалавечую годнасць.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Жыгоцкі, М.* Якуб Колас і легендарны дзед Талаш : нарысы / М. Жыгоцкі. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2012. — С. 135—180.
2. Дзед Талаш і Дзед Васіль // Нацыянальная бібліятэка Беларусі. — URL: <https://www.nlb.by/by/> (дата звароту: 04.10.2024).

УДК 811.161.3

А. С. Бобель

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

*Навуковы кіраўнік
І. С. Чуносава*

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНАЯ КАМПЕТЭНЦЫЯ: СТРУКТУРА І ЗМЕСТ

Уводзіны. У эпоху глабалізацыі і інтэнсіўных міжкультурных кантактаў важнасць лінгвакультуралогіі не можа быць пераацэнена. Авалоданне ведамі лінгвакультуралагічнага характару можна лічыць важным складнікам станаўлення адукаванага чалавека, а таксама абавязковым элементам у працэсе выхавання культуры паводзін і навучання мове. «Лінгвакультуралогія, — як адзначае В. А. Маслава, — гэта галіна лінгвістыкі, якая ўзнікла на стыку лінгвістыкі і культуралогіі і даследуе праявы культуры народа, якія адлюстраваліся і замацаваліся ў мове» [1, с. 6].

Акцэнтуючы увагу на адным з базавых паняццяў гэтай навукі — лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі — якая разглядаецца ў кантэксце «валодання мовай як сістэмай захавання і перадачы каштоўнасцей культуры, як сродкам спасціжэння айчынай і сусветнай культуры; здольнасць карыстацца культуразнаўчымі звесткамі ў працэсе маўленчых зносін» [2]. Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя праяўляецца ў цікавасці да роднай мовы і элементарным эмацыянальна-каштоўнасцым стаўленні да яе, спрыяе першапачатковай нацыянальнай самасвядомасці [3, с. 5].

Асноўная частка. Паняцце «лінгвакультуралагічная кампетэнцыя» знаходзіць сваё адлюстраванне і ў лінгвадыдактыцы. У вучэбных праграмах па беларускай мове адзначаецца, што «лінгвакультуралагічная кампетэнцыя — усведамленне вучнямі мовы як феномена культуры, у якім знайшлі адбітак яе праяўленні,

засваенне нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы, развіццё здольнасці адекватна ўжываць іх у маўленні, авалоданне мовай як сістэмай захавання і перадачы каштоўнасцей культуры» [4, с. 4].

Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя непарыўна звязана з засваеннем нацыянальна-культурнай спадчыны беларускага народа, фарміраваннем маральна-этычнай, эстэтычнай і грамадзянскай свядомасці. У працэсе выкладання беларускай мовы гэта адбываецца праз знаёмства з тэкстамі пазнавальнага і патрыятычнага зместу, пытанні і заданні, накіраваныя на выяўленне адметных моўных канцэптаў. На ўроках мовы ўвага ўдзяляецца ўласнабеларускай лексіцы, фразеалагізмам, прыказкам, прымаўкам, антрапонімам, тапонімам, гістарызмам, дыялектызмам, назвам этнаграфічных з’яў, формулам маўленчага этыкету, такім моўным адзінкам, якія захоўваюць і перадаюць веды аб нацыянальнай і сусветнай культуры. Засваенне такой культурнай інфармацыі спрыяе выхаванню ў вучняў каштоўнасных арыентацый у соцыуме, фарміруе іх светапогляд, вопыт духоўна-маральных адносін у грамадстве. У працэсе фарміравання лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі настаўнік арганізуе агульную работу тэкстам, а потым акцэнтуюе ўвагу на абмеркаванні падтэм, звязаных з лінгвакультуралагічным зместам [5, с. 7].

У якасці дыдактычнага матэрыялу мэтазгодна адбіраць культуразнаўчыя тэксты, у якіх адлюстроўваюцца «факты духоўнай і матэрыяльнай культуры беларускага народа: традыцыі, мараль, побыт, жыццёвая філасофія, каштоўнасці, нацыянальныя сімвалы, знакавыя падзеі гісторыі Беларусі, якія сведчаць пра гераічнае мінулае краіны, подзвігі герояў Вялікай Айчыннай вайны і інш.» [6, с. 14]. Напрыклад, у падручніку па беларускай мове для 8 класа ёсць наступныя тэксты, якія адпавядаюць дадзеным умовам: «Мова як матэрыяльная каштоўнасць», «Маляванкі цёткі Алены», «Помнікі архітэктуры Беларусі», «Самыя трагічныя старонкі ў гісторыі Беларусі» і інш. [7].

Фарміраванне лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі адбываецца на аснове некалькіх груп навыкаў, сярод якіх вылучаюць: а) моўныя навыкі: здольнасць разумець і выкарыстоўваць мову ў розных кантэкстах; б) крытычнае мысленне: уменне аналізаваць і ацэньваць інфармацыю, а таксама разумець нюансы значэнняў; в) камунікатыўныя навыкі: здольнасць выражаць свае думкі зразумела і лагічна як у пісьмовай, так і ў вуснай форме; г) культура чытання і пісьма: навыкі работы з тэкстамі, іх інтэрпрэтацыя і стварэнне ўласных тэкстаў.

Развіццё лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі спрыяе больш глыбокаму разуменню культуры, гісторыі і сацыяльных аспектаў, звязаных з мовай. Структура лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі складаецца з шэрагу кампанетаў, якія маюць наступны змест.

Лінгвістычны кампанент грунтуецца на ведах аб гукавой сістэме, інтанацыі і рытме; разуменні граматычных правіл, структур і формаў слоў; засваенні слоўнікавага складу мовы, уключаючы сінонімы і антонімы, фразеалагічныя адзінкі, прыказкі, прымаўкі, формулы маўленчага этыкету роднай мовы.

Камунікатыўны кампанент арыентуе на наяўнасць навыкаў актыўнага маўлення (здольнасць выразна і зразумела ажыццяўляць камунікацыю); слухання і разумення інфармацыі; чытання і пісьма (навыкі інтэрпрэтацыі тэкстаў і стварэння пісьмоўных паведамленняў).

Культуралагічны кампанент абапіраецца на веданне гісторыі, звычаяў і культурных асаблівасцей беларускага народа; на разуменне культурных адрозненняў у камунікацыі ў розных сітуацыях зносін; на моўныя стэрэатыпы грамадства і ўсведамленне культурнага кантэксту мовы.

Крытычны кампанент разглядаецца як уменне аналізаваць (крытычна разглядаць) і інтэрпрэтаваць, а таксама ацэньваць інфармацыю; улічваць этычныя аспекты маўленчых зносін, разумець уплыў мовы на грамадства і адказнасць у камунікацыі.

Кагнітыўны кампанент абапіраецца на памяць (здольнасць запамінаць і апрацоўваць інфармацыю), творчае мысленне (уменне генераваць новыя ідэі і падыходы).

Заклучэнне. Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя з’яўляецца важным складнікам адукацыі на сучасным этапе развіцця грамадства, у тым ліку, калі міжкультурная камунікацыя і міжнароднае ўзаемадзеянне становяцца ўсё больш інтэнсіўнымі. Наяўнасць лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі спрыяе засваенню мовы як сістэмы захавання і перадачы каштоўнасцей нацыянальнай культуры, праяўляецца ў цікавасці да роднай мовы, эмацыянальна-каштоўным стаўленні да яе, спрыяе фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці.

Развіццё лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі дасягаецца ў працэсе навучання беларускай мове праз знаёмства з тэкстамі, накіраванымі на выяўленне ведаў аб скарбах духоўнай і матэрыяльнай культуры беларускага народа. Яе фарміраванне адбываецца на аснове моўных і камунікатыўных навыкаў, крытычнага мыслення, культуры чытання і пісьма. Структура лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі ўключае шэраг кампанетаў: лінгвістычны, камунікатыўны, культуралагічны, крытычны і кагнітыўны.

Спіс цытуемых крыніц

1. Маслова, В. А. Лінгвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. — Издательский центр «Академия». — Москва. — URL: https://vk.com/doc183255724_140692100?hash=#Z3rSmCImTqO6K0fzBeKwarA6SomokZ5LYMWWllzk7z&dl=Tdbbh4gRD0in0fn6yehh9FllsgiwZmx93tHjYIGcXrP (дата обращения: 03.10.2024).
2. Хандрыка, С. В. Фарміраванне лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі вучняў на ўроках беларускай мовы на II ступені агульнай сярэдняй адукацыі / С. В. Хандрыка. — URL: <https://soshno.roo-pinsk.gov.by> (дата звароту: 03.10.2024).
3. Старожынская, Н. С. Сучасныя падыходы да нацыянальна-моўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту / Н. С. Старожынская. — URL: <https://praleska-red.by/wp-content/uploads/2015/09/1.pdf> (дата звароту: 03.10.2024).

4. Вучэбныя праграмы для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання. Беларуская мова // Нацыянальны адукацыйны партал. — URL: <https://adu.by/ru/homepage/obrazovatelnyj-protsess-2021-2022-uchebnyj-god/obshchee-srednee-obrazovanie-2024-2025/304-uchebnye-predmety-v-xi-klassy-2020-2021/3798-belaruskaya-mova.html> (дата звароту: 03.10.2024).

5. Дзёміна, Н. П. Рэалізацыя кампетэнтнаснага падыходу ў навучанні беларускай мове і літаратуры / Н. П. Дзёміна, Т. П. Гуліцкая, Р. П. Ільіна. — Мінск : Мін. абл. ін-т развіцця адукацыі, 2017. — 76 с.

6. Инструктивно-методическое письмо министерства образования республики беларусь «Об организации в 2024/2025 учебном году образовательного процесса при изучении учебных предметов и проведении факультативных занятий при реализации образовательных программ общего среднего образования» (общая часть) // Национальный образовательный портал. — URL: <https://adu.by/ru/home/obrazovatelnyj-protsess-2023-2024-uchebnyj-god/obshchee-srednee-obrazovanie/instrukтивно-metodicheskie-pisma.html> (дата обращения: 03.10.2024).

7. Бадзевіч, З. І. Беларуская мова : вуч. дап. / З. І. Бадзевіч, І. М. Саматія. — Мінск : Нацыянальны інстытут адукацыі, 2020. — 254 с.

УДК 81'42

Д. П. Глазкова

Государственное учреждение образования «Средняя школа № 19 г. Барановичи», Барановичи, Республика Беларусь

Научный руководитель
Н. В. Винничек

ЭКСПРЕССИВНАЯ ФУНКЦИЯ МЕЖДОМЕТИЙ И ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛЬНЫХ СЛОВ В РАССКАЗАХ А. П. ЧЕХОВА

Введение. А. П. Чехов по праву считается мастером короткого рассказа, его произведения лаконичны и вместе с тем богаты внутренней динамикой. Междометия, а также звукоподражательные слова являются действенным средством раскрытия характеров и психологического состояния героев. Экспрессия может быть выражена с помощью лексики определенного стиля, интонации, грамматических форм слова. Ряд ученых (А. И. Германович, Н. Ю. Шведова) считает междометия наиболее ярким эмотивным средством русского языка. Лингвисты также отмечают, что наибольшее количество междометий появляется в художественных текстах в период реализма и постреализма во второй половине XIX в. [1].

Основная часть. Междометие — это особая группа неизменяемых слов, которые выражают чувства, эмоции и волеизъявление говорящего, не называя их. Междометия не обладают номинативной функцией, так как являются своего рода речевыми знаками, сигналами, употребляемыми для кратчайшего выражения реакций кого-либо на различные события действительности или для выражения требований, желаний. Выражая (но не называя) чувства и волю говорящего, междометия тем не менее всем понятны, так как междометие имеет определенное значение. Но это значение, как отмечает Д. Э. Розенталь, «может быть понято лишь из контекста, потому что одни и те же междометия служат для выражения различных чувств» [2, с. 197]. С междометиями не следует смешивать звукоподражательные слова, являющиеся воспроизведением звуков, криков животных, птиц, шумов природы и предметов. В отличие от междометий они не передают каких-либо определенных чувств, изъявлений воли, хотя и обладают большим стилистическим многообразием.

В 36 рассказах А. П. Чехова («Мальчики», «Попрыгунья», «Пересолил», «Тоска», «Душечка», «Ионыч», «В овраге», «Учитель словесности» и др.) встречается более 180 междометий (не учитывались повторы в пределах одной реплики) и 28 звукоподражательных слов.

Анализ структуры междометий показал, что чаще всего употребляются простые междометия («ох», «ах», «ой», «эй», «ого», «эх»), их количество составило 63 %. Реже встречаются составные («боже мой», «здравствуйте пожалуйста», «доброе здоровья», «о господи») и сложные междометия («ха-ха-ха», «гы-гы», «ой-ой»), что составило 15 % и 22 % соответственно.

Что касается способа образования, то чаще всего встречаются первичные (непроизводные) междометия, что составляет около 66 % («ах», «ого-го», «но-о-о-о», «тьфу»). Производные междометия обнаружены в количестве 34 % («господи боже мой», «батюшки», «здравствуй»).

Заемствованные междометия встречаются всего два раза («бонжурте», «браво»), остальные — исконно русские.

По значению наибольшее количество в рассказах А. П. Чехова составляют эмоциональные междометия (70 %), реже — этикетные (20 %) и императивные (10 %).

Среди наиболее часто употребляемых междометий встречается слово «ах», которое выражает множество оттенков эмоций, в т. ч. антонимичных. Например, в рассказе «Мальчики» данное междометие выражает чувство радости от встречи с Володей («— Володечка приехали! — завопила Наталья, вбегая в столовую. — Ах, боже мой!» [3, с. 7]), реакцию на невнимательность («— Ах! — спохватился Володя» [3, с. 7]), страх («— Ах, мне так страшно!» [3, с. 7]). В рассказе «Налим» междометие «ах» передает реакцию на неожиданное действие («— Так и прет из нутра. А...ах!» [3, с. 29]), в произведении «Крыжовник» — удовольствие («— Ах, как вкусно! Ты попробуй!» [3, с. 96]), а в рассказе «Ионыч» — нежность («— Ах ты, цыпка, баловница...» [3, с. 110]). В «Попрыгунье» междометие «ах» помогает передать печаль от расставания